

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП



Фото з відкритих джерел

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП 1

ЩО У СКЛЕПІ ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО?

Тетяна Оксінь, науковий співробітник відділу «Палац гетьмана Кирила Розумовського» НІКЗ «Гетьманська столиця», м. Батурин

Люди споконвіків шанували та оберігали могили своїх предків. Так вони століттями зберігали самобутність нації, її традиції. Вороги добре знали: щоб знищити історичну пам'ять народу, потрібно позбавити його могил провідників, лідерів, керівників.

Гетьман Кирило Розумовський — яскравий представник доби Гетьманщини: ним захоплювалися сучасники, він драгував опонентів та вперто втілював свої мрії у життя. За його гетьманування Україна ледь-ледь не стала незалежною. Саме тому після смерті Кирила Розумовського його поховання не давало спокою всім, хто хотів навіки стерти образ гетьмана з історії. Воно стало символом незнищенної пам'яті для кожного свідомого українця. На сьогодні це одна з лише трьох відомих та збережених гетьманських могил на теренах України. Не дивно, що кожному хотілося хоча б одним оком зазирнути до гетьманського склепу.

На шпальтах журналу «Історичний калейдоскоп» (2020, №2) вже висвітлювалася тема відкриття склепу гетьмана та викрадення його серця. Сьогодні ж на основі архівних документів спробуємо уявити склеп гетьмана України Кирила Розумовського.

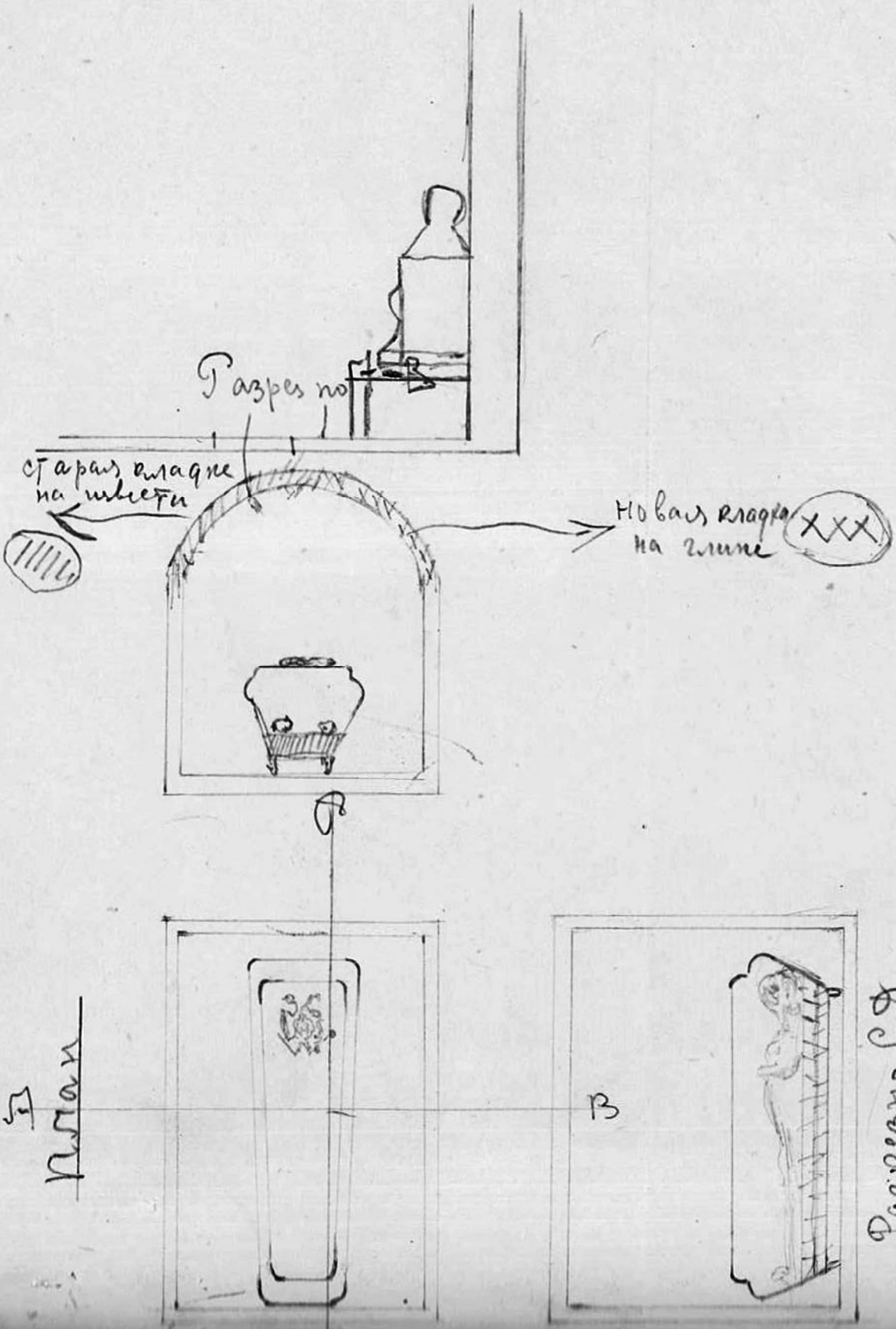
Нині найповнішим джерелом у розкритті теми поховання гетьмана є «Протокол відкриття склепу К. Розумовського у Воскресенській церкві Батурина», складений завідувачем Конотопського краєзнавчого музею Олегом Поплавським та датований 29 червня 1927 р. У 2008 році провели археологічне дослідження склепу гетьмана та склали відповідний звіт. Протокол проливає світло на те, як відбувалося відкриття, що було віднайдено, хто був присутній, як виглядав склеп та поховання. Також у документі чітко вказано, що при відкритті склепу замальовував місцевий художник Йосип Хабоко. Закономірно, якщо був художник, то має бути і малюнок склепу.

Протокол відкриття склепу у 1996 р.

виявив та оприлюднив О. Коваленко — кандидат історичних наук, професор, декан історичного факультету Чернігівського педінституту. А от малюнок нікому оприлюднити не вдалося. Хоча лежав він на видноті, а саме — у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ), прикріплений до протоколу відкриття склепу. Аркуш без підпису і авторства. Чи підписували такі замальовки, чи було це самовільне бажання, чи спецзамовлення, невідомо. Тому можемо припустити, що художник — Йосип Хабоко. На жаль, про автора майже нічого не відомо. Йосип Хабоко народився на Глухівщині в с. Михайлівка, освіту здобув у Київському художньому училищі. На час відкриття склепу працював вчителем малювання у Ба-



12
9



Масштаб 2см - 1 мет

туринській школі. Був краєзнавцем, цікавився старовиною, замальовував пейзажі та пам'ятки Батурина. У 2021 р. картина Й. Хабоко із зображенням гетьманського палацу стала надбанням фондової колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця», її подарувала Кузько Тамара Валентинівна. Тривалий час картина зберігалася у її батька, Кузька Валентина, який товаришував з художником.

Йосип Хабоко був присутнім не лише при відкритті склепу, а й у самому склепі. Він ретельно замальовував кожну деталь, зокрема труну гетьмана та її розташування у склепі. Зробити це зі слів неможливо. Зображення має важливе значення для подальшого дослідження поховання гетьмана. Воно єдине, що візуалізує труну гетьмана Кирила Розумовського у склепі, склеп та пам'ятник гетьману.

Для малюнку автор використав звичайний чорнографітний олівець, подекуди контури наведені кульковою ручкою. Основа – невеличкий аркуш паперу 18,5x16,3 см. У кутку вказано масштаб: у 2 см – 1 м.

Із самого верху малюнку зображено надгробний пам'ятник гетьману у розрізі, його підписано «Разрез по – В». З археологічного звіту стає зрозуміло, що знаходився він біля південно-західної стіни храму. Висота пам'ятника у найвищій точці – 3 см (у масштабі – 150 см). Пам'ятник на малюнку розташований, як і у церкві-усипальниці гетьмана; зображення повністю збігається з описом у протоколі відкриття, з археологічним звітом та з фотографією пам'ятника початку ХХ ст.

Під пам'ятником художник зобразив склеп. Від верхньої частини малюнку він відділений двома горизонтальними лініями, які, ймовірно, імітують підлогу. Висота зображеного склепу 3,1 см (155 см). Ширина – 2,6 см (130 см). Заміри не відповідають вказаним у протоколі – висота 176 см, ширина – 150 см. Це, до речі, єдина найбільша неточність у малюнку. Висота склепу від підлоги до початку зводу становить 1 см (100 см), у протоколі зазначено 96 см.

З малюнку видно, що склеп прямокутний у плані зі склепінчастою стелею. Автор дає зрозуміти, що використано ще й два види кладок. Стару кладку на вапні, яку використовували ще під час зведення церкви, позначено штрихами (///), поруч – пояснювальний напис «Старая кладка на извести»; нову на глині – хрестиками

(xxx), з написом «Новая кладка на глине». Це свідчить про те, що після поховання гетьмана Кирила Розумовського склеп замурували шаром нової кладки на глині.

Труну гетьмана зображено ногами на схід, що відповідає християнським традиційним похованням. Труну автор зобразив у двох планах – А, В, та у розрізі СД.

Висота труни у ногах становить 1,1 см (55 см). Ширина труни в ногах становить 0,7 см (35 см). Ці цифри відповідають даним, вказаним у протоколі. У головах, в найширшому місці – 1,2 см (60 см). У протоколі – 40 см.

На «Плані А» зображено кришку труни із родинним гербом Розумовських, який намальовано схематично, а в протоколі його детально описано: герб був срібний, до труни кріпився за допомогою трьох болтів. Його, як і інші речі, забрав з собою О. Поплавський, директор Конопського краєзнавчого музею, під керівництвом якого недбало відкрили склеп.

Довжина кришки – 3,6 см (200 см), у протоколі – 185 см; ширина зверху (у головах) – 1,2 см (60 см), ширина знизу (у ногах) – 0,7 см (35 см). У протоколі, відповідно, 40 см і 35 см.

На «Плані В» у розрізі СД – вигляд труни збоку. Гетьмана зображено у труні схематично, з прямими ногами. Хоча в протоколі зазначено, що коліна гетьмана були зігнуті, під ними лежало в металевій скриньці забальзамоване серце гетьмана. З невідомих причин скриньку на малюнку теж не намальовано. Можливо, на момент фіксації її вже не було.

Розмірів труни у розрізі у протоколі немає. Однак вони збігаються з даними, вказаними вище: довжина труни по низу – 3 см (165 см), довжина зверху (у найширшому місці) – 3,6 см (180 см); висота труни без ніжок – 1 см (50 см), з ніжками – 1,1 см (55 см); довжина по верху – 3,2 см (160 см).

Отже, авторові малюнка не завжди вдавалося дотриматися пропорцій, і на те були причини (можливо, поспіх, тиск, особливості умов праці тощо). Але Йосип Хабоко зумів максимально ретельно і достовірно замальовувати склеп та всі предмети у ньому. Малюнок викликає тремтливе відчуття: він став провідником у сакральне – поховання гетьмана. Малюнком автор підтверджує, що пам'ять українців незнищенна.